

KS. JERZY SMOLEŃ

UNIWERSYTET IGNATIANUM W KRAKOWIE

JERZY.SMOLEN@IGNATIANUM.EDU.PL

ORCID: 0000-0003-1655-1248

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/TiCz.2025.030>

TEOLOGIA DLA PSYCHOLOGII, PSYCHOLOGIA DLA TEOLOGII. KU INTEGRACJI PERSPEKTYW

Streszczenie. Artykuł podejmuje problematykę relacji pomiędzy teologią a psychologią, wskazując na możliwość i potrzebę integracji obu perspektyw. Teologia, ukierunkowana na refleksję nad sensem, transcendencją i relacją człowieka z Bogiem, wnosi do psychologii wymiar duchowy oraz pytania ostateczne, których nie sposób uchwycić za pomocą metod empirycznych. Psychologia natomiast, analizując procesy psychiczne i mechanizmy zachowania, dostarcza narzędzi umożliwiających głębsze zrozumienie ludzkiego doświadczenia religijnego i życia duchowego. W artykule omówiono zarówno wkład teologii w rozwój psychologii, jak i znaczenie psychologii dla refleksji teologicznej. Podkreślono, że integracja tych podejść nie oznacza rezygnacji z ich odrębności, lecz otwarcie na dialog i wzajemne wzbogacanie. Zwrócono uwagę na praktyczne implikacje współpracy w duszpasterstwie, psychoterapii oraz edukacji, gdzie holistyczna wizja człowieka, ujmująca go jako jedność cielesno-psychiczno-duchową, staje się szczególnie istotna. Ponadto w obliczu współczesnych wyzwań kulturowych i redukcjonistycznych tendencji w naukach o człowieku, dialog teologii i psychologii nie jest jedynie teoretycznym postulatem, lecz koniecznością dla integralnego rozwoju osoby. *Teologia dla psychologii i psychologia dla teologii* to perspektywa, która otwiera nowe drogi badań oraz praktyki ukierunkowane na pełniejsze poznanie i wspieranie człowieka.

Słowa kluczowe: psychologia, teologia, integracja perspektyw, holistyczna wizja człowieka

Abstract. The article addresses the relationship between theology and psychology, emphasizing the possibility and necessity of integrating both perspectives. Theology, oriented toward reflection on meaning, transcendence, and the human relationship with God, contributes to psychology by introducing the spiritual dimension and ultimate questions that cannot be captured through empirical methods. Psychology, in turn, by analyzing mental processes and behavioral mechanisms, provides tools for a deeper understanding of religious experience and spiritual life.

The paper discusses the contribution of theology to psychology as well as the significance of psychology for theological reflection. It highlights that integration does not imply abandoning the distinctiveness of either discipline but rather opening space for dialogue and mutual enrichment. Particular attention is given to the practical implications of such cooperation—in pastoral care, psychotherapy, and education—where a holistic vision of the human being, understood as a unity of body, psyche, and spirit, proves to be especially important.

The authors argue that, in the face of contemporary cultural challenges and reductionist tendencies in the human sciences, dialogue between theology and psychology is not merely a theoretical postulate but a necessity for the integral development of the human person. Theology for psychology and psychology for theology together offer new paths of research and practice aimed at a fuller understanding and support of the human being.

Keywords: theology, psychology, integration of perspectives, holistic vision of the human person.

WPROWADZENIE

Relacja pomiędzy teologią a psychologią od wielu dziesięcioleci stanowi przedmiot refleksji i debat zarówno w obszarze nauk humanistycznych, jak i społecznych¹. Teologia, poszukująca prawdy o Bogu i człowieku w perspektywie Objawienia, oraz psychologia, badająca procesy psychiczne

¹ Henryk Krzysteczko, „Znaczenie psychologii dla teologii pastoralnej,” *Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne* 32 (1999): 315–327; Józef Bazylak, „Współpraca teologii i psychologii,” *Roczniki Teologiczne* t. LI, z. 6 (2004): 281–293; Tonino Cantelmi, Pasquale Laselva, Silvestro Paluzzi, *Dialog psychologii z teologią* (Kraków: Wydawnictwo w Drozdzie, 2006), 9–170; Robert Kugelmann, *Psychologia i katolicyzm. Historia relacji* (Kraków: Wydawnictwo WAM, 2013), 171–592; Grzegorz Bachanek, „Psychologia a teologia. Miejsca spotkania w antropologicznej refleksji J. Ratzingera,” file:///C:/Users/Dom/Downloads/Psychologia_a_tologia_Miejsca_spot.pdf, (2015): 31–47, data dostępu: 3.09.2025; Andrzej Jastrzębski, „Fides et ratio: teologia versus psychologia,” *Studia Elckie* 6 (2024): 71–83.

i zachowania jednostki w kontekście empirycznym, wydają się na pierwszy rzut oka reprezentować odrębne porządki poznawcze. Jednak coraz częściej dostrzega się, że obie dziedziny mogą nie tylko współistnieć, ale również wzajemnie się uzupełniać, wspierać i wzbogacać. Teologia wnosi do psychologii głębszą refleksję nad sensem, duchowością i transcendencją, natomiast psychologia pomaga teologii lepiej rozumieć ludzkie doświadczenie, emocje i mechanizmy psychiczne, które towarzyszą życiu religijnemu. Poniższe rozważania naukowe są próbą ukazania możliwości integracji obu perspektyw, wskazując na ich komplementarność a nie konkurencyjność. W centrum rozważań znajdzie się pytanie o to, w jaki sposób teologia może poszerzyć horyzonty psychologii a także jak psychologia może stać się narzędziem pogłębiającym refleksję teologiczną. Integracja tych podejść otwiera nowe drogi badań nad człowiekiem jako istotą zarówno duchową, jak i psychofizyczną a zarazem sprzyja tworzeniu bardziej holistycznej wizji osoby ludzkiej.

1. TEOLOGIA WOBEC PSYCHOLOGII

Teologia, rozumiana jako systematyczna refleksja nad wiarą i objawieniem, podejmuje zagadnienia przekraczające granice empirycznej nauki. Jej zasadniczym zadaniem jest ukazanie sensu ludzkiego życia w perspektywie relacji z Bogiem (Absolutem), który jawi się jako ostateczny fundament istnienia i źródło transcendencji². Podczas gdy psychologia koncentruje się na procesach psychicznych i zachowaniach człowieka, teologia poszerza horyzont interpretacyjny, wskazując na wymiar nadprzyrodzony oraz pytania egzystencjalne, których nauki empiryczne nie są w stanie rozstrzygnąć. W tym sensie teologia nie konkuruje z psychologią, lecz wchodzi z nią w dialog, oferując głębsze rozumienie człowieka jako istoty nie tylko psychofizycznej, lecz również duchowej³. Transcendencja jako otwarcie ku temu, co absolutne, przekracza wszelkie psychologiczne kate-

² Krzysztof Grzywocz, *Na początku był sens* (Warszawa: Towarzystwo WIEŻ, 2018), 9–23.

³ Danah Zohar, Ian, Marshall, *Inteligencja duchowa. Najwyższa z inteligencji* (Poznań: Dom Wydawniczy REBIS, 2001), 11–120.

gorie i wskazuje na wymiar religijny, duchowy, który wymaga specyficznej hermeneutyki teologicznej.

Psychologia, badając procesy psychiczne, coraz częściej dostrzega, że wymiar duchowy i religijny stanowi integralną część osobowości człowieka. Teologia wnosi tu kluczowe rozumienie duchowości nie tylko jako zjawiska psychicznego, lecz przede wszystkim jako odniesienia do Boga. Dla tradycji chrześcijańskiej duchowość nie jest jedynie subiektywnym przeżyciem, lecz relacją, która zakorzenienia jednostkę w perspektywie transcendencji i wspólnoty eklezjalnej⁴.

Wkład teologii w psychologię szczególnie wyraźny jest w refleksji nad kategoriami winy i przebaczenia. Psychologia traktuje poczucie winy jako emocję bądź mechanizm regulacji społecznej, podczas gdy teologia interpretuje winę w odniesieniu do grzechu, czyli zerwania relacji z Bogiem⁵. Przebaczenie natomiast jawi się nie tylko jako proces psychologiczny prowadzący do pojednania, lecz także jako akt łaski, umożliwiający pełne odnowienie osoby w wymiarze duchowym⁶. To ujęcie poszerza rozumienie terapii i rehabilitacji psychicznej, ukazując, że autentyczne uzdrowienie człowieka obejmuje także wymiar teologiczny⁷.

Współczesna psychologia egzystencjalna (m.in. logoterapia)⁸ podkreśla znaczenie sensu i nadziei w przezwyciężaniu kryzysów życiowych. Teologia rozwija te intuicje, wskazując na nadzieję teologalną, zakorzenioną w obietnicy zbawienia⁹. O ile psychologia może opisywać mechanizmy radzenia sobie z cierpieniem, o tyle teologia daje perspektywę eschatolo-

⁴ Antoni Jozafat, Nowak, *Psychologia eklezjalna* (Lublin: Wydawnictwo KUL, 2005), 94–161.

⁵ Adam Kokoszka, *Teoria i praktyka spowiedzi* (Tarnów: Wydawnictwo Biblos, 2020), 16–17.

⁶ Józef Augustyn, *O krzywdzie, przebaczeniu i spowiedzi* (Kraków: Wydawnictwo M, 2013), 129–201; Amadeo Cencini, *Życie w pojednaniu. Aspekty psychologiczne* (Kraków: Wydawnictwo SALWATOR, 2004), 67–92.

⁷ Józef Augustyn, *Duchowy przewodnik. Jak zrozumieć siebie i innych* (Kraków: Wydawnictwo M, 2015), 179–260.

⁸ Victor E. Frankl, *Lekarz i dusza. Wprowadzenie do logoterapii i analizy egzystencjalnej* (Warszawa: Czarna Owca, 2017), 25–249.

⁹ Franciszek, *Spes nos confundit* (Wrocław: Wydawnictwo Wrocławskiej Księgarni Archidiecezjalnej, 2024), s 5–38.

giczną, która umożliwia nadanie cierpieniu sensu poprzez uczestnictwo w misterium paschalnym Chrystusa¹⁰.

Jednym z podstawowych zagrożeń w relacji teologii i psychologii jest redukcjonizm psychologiczny. Polega on na sprowadzaniu zjawisk duchowych wyłącznie do kategorii psychicznych, co prowadzi do ich zubożenia i deformacji. Zjawiska takie jak modlitwa, mistyka czy doświadczenie religijne, choć mogą być analizowane w perspektywie psychologicznej¹¹, w swej istocie przekraczają wymiar naturalny i wymagają interpretacji teologicznej. Redukcjonizm ten może prowadzić do traktowania religii jako iluzji bądź mechanizmu kompensacyjnego, co było charakterystyczne dla klasycznych koncepcji Freuda, który uważał, że

[...] doktryny religijne będą musiały być porzucone [...]. na dłuższą metę rozumowi i doświadczeniu nic nie może się oprzeć, zaś sprzeczność religii z nimi jest łatwa do uchwycenia. Także oczyszczone idee religijne nie mogą umknąć temu losowi [...] ¹².

Relacja pomiędzy psychoanalizą i religią podlegała jednak zmianom, co dało się zauważyć.

Choć pogląd, że religia nie powinna podlegać tak prostemu redukcjonizmowi, mógł zagościć w głównym nurcie psychoanalizy, wiele z tych nowszych pism na temat religii posuwa się jeszcze dalej. Według nich z perspektywy psychoanalitycznej pewne formy wiary i praktyk religijnych powinny być oceniane pozytywnie, jako przejaw zdrowego rozwoju, pewnego rodzaju osiągnięcia – emocjonalnego, moralnego, duchowego i kulturowego – którego pojawienia się można oczekiwać w zakończonym powodzeniem pro-

¹⁰ Patrizia Cattaneo, *Dlaczego Bóg dopuszcza cierpienie?* (Kraków: Wydawnictwo WAM, 2008), 7–90; Hanna Paszko, *Nadzieja w ludzkim cierpieniu* (Katowice: Księgarnia św. Jacka, 2014), 131–195.

¹¹ Kevin L. Ladd, Bernard Spilka, *Psychologia modlitwy. Spojrzenie naukowe* (Kraków: Wydawnictwo WAM, 2014), 39–84.

¹² Zygmunt Freud, *Przyszłość pewnego złudzenia* (Warszawa: Wydawnictwo KR, 1998b), 53.

cesie psychoanalitycznym. Nazwiska związane z tym zwrotem w myśleniu to m.in. Michael Eigen, James Jones [...] ¹³.

Tymczasem tradycja teologiczna jednoznacznie wskazuje, że życie duchowe nie jest projekcją psychiki, lecz realnym spotkaniem człowieka z Bogiem. Dlatego konieczne jest zachowanie hermeneutycznej równowagi, która respektuje autonomię psychologii a zarazem otwiera przestrzeń dla interpretacji teologicznej. Teologia od samego początku ukierunkowana jest na rozumienie człowieka jako osoby stworzonej na obraz i podobieństwo Boga (Rdz 1,27). Antropologia teologiczna wnosi zatem do psychologii kategorię duchowości, wolności i sensu, które często wykraczają poza empiryczne narzędzia badawcze psychologii. Teologia wnosi również element normatywny, podkreślając nienaruszalną godność osoby ludzkiej ¹⁴. Może to inspirować psychologię do budowania etycznych standardów pracy z pacjentem ¹⁵ i chronić przed instrumentalizacją człowieka w praktykach terapeutycznych ¹⁶.

2. PSYCHOLOGIA DLA TEOLOGII

Psychologia jako nauka empiryczna wnosi istotny wkład w refleksję teologiczną, umożliwiając pogłębione rozumienie człowieka w jego wymiarze emocjonalnym, motywacyjnym i osobowościowym. W tradycji teologicznej człowiek postrzegany jest jako jedność cielesno-duchowa, jednak dopiero rozwój psychologii pozwolił na precyzyjne opisanie dyna-

¹³ Rachel B. Blass, „Poza iluzją. Psychoanaliza a kwestia prawdy religijnej,” w David, M. Black, *Psychoanaliza i religia w XXI wieku* (Kraków: Wydawnictwo WAM, 2009), 59.

¹⁴ Janusz Mariański, *Godność ludzka i wychowanie progodnościowe* (Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2022), 75–123; Grzegorz Hołub, *Osoba w labiryncie decyzji moralnych. Bioetyka w perspektywie personalistycznej* (Kraków: Wydawnictwo św. Stanisława, 2014), 45–62.

¹⁵ Grzegorz Hołub, *Osoba w labiryncie decyzji moralnych. Bioetyka w perspektywie personalistycznej*. (Kraków: Wydawnictwo św. Stanisława, 2014), 239–251.

¹⁶ Anna Ostaszewska, *Aspekty duchowe w tle psychoterapii* (Warszawa: Difim, 2023), 23–156.

miki procesów wewnętrznych, które współtworzą egzystencję i doświadczenie religijne jednostki¹⁷.

Ponadto psychologia dostarcza narzędzi umożliwiających analizę emocji i motywacji jako elementów konstytutywnych doświadczenia religijnego. Emocje, takie jak lęk¹⁸, poczucie winy czy nadzieja, są istotnymi składnikami życia duchowego i praktyki religijnej. Badania psychologiczne nad emocjami ukazują ich rolę w kształtowaniu postaw religijnych oraz w rozwoju duchowym jednostki¹⁹. Ponadto teoria osobowości umożliwia teologii uwzględnienie zróżnicowania indywidualnych dróg wiary, pokazując, że struktura osobowości wpływa na sposób przeżywania i interpretacji treści religijnych²⁰. Psychologia rozwojowa i społeczna pomaga teologii zrozumieć, w jaki sposób człowiek internalizuje treści wiary, jak kształtuje się obraz Boga i jakie mechanizmy psychiczne sprzyjają bądź utrudniają dojrzewanie religijne²¹. Teologia dzięki temu unika błędów wynikających z ignorowania uwarunkowań psychicznych w praktykach katechetycznych czy homiletycznych.

Od drugiej połowy XX w. psychologia rozwinęła szeroki nurt badań nad religijnością i duchowością, które ukazują zarówno pozytywne, jak i ambiwalentne funkcje religii w życiu człowieka. Wyniki badań empirycznych pozwalają teologii na lepsze uchwycenie fenomenologii doświadczeń religijnych a także na analizę zjawisk granicznych, takich jak fundamentalizm, sekularyzacja czy religijne uwarunkowania zdrowia psychicznego. Psychologia religii stanowi zatem ważne źródło wiedzy empirycznej, która może być twórczo zintegrowana z refleksją teologiczną, umożliwiając jej zakorzenienie w realnym doświadczeniu człowieka wierzącego.

¹⁷ Romuald Jaworski, *Religijny rozwój osoby ludzkiej. Interpretacja psychologiczna* (Płock: Płocki Instytut Wydawniczy, 2020), 11–49.

¹⁸ Fritz Riemann, *Oblicza lęku. Skąd się bierze i jak sobie z nim radzić* (Warszawa: Wydawnictwo Czarna Owca, 2020), 23–209.

¹⁹ Kenneth M. Heilman, Russell S. Donda, *Duchowe życie mózgu* (Warszawa: Wydawnictwo PWN, 2019), 17–65.

²⁰ Stanisław Głaz, *Osobowościowe uwarunkowania przeżycia religijnego młodzieży studiującej* (Kraków: Wydawnictwo WAM, 2011), 271–375; Stanisław Głaz, *Psychologiczne predyktory przeżycia religijnego młodzieży* (Kraków: Wydawnictwo WAM, 2016), 105–147.

²¹ Małgorzata Tatała, *Rozwój uczuć religijnych dzieci przedszkolnych* (Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL, 2000), 61–133.

Szczególnym obszarem dialogu psychologii i teologii jest interpretacja doświadczeń mistycznych oraz kryzysów wiary²². Mistycyzm, rozumiany jako intensywne doświadczenie transcendencji, może być analizowany zarówno w kategoriach teologicznych, jak i psychologicznych. Psychologia umożliwia zrozumienie mechanizmów poznawczych, emocjonalnych i neurobiologicznych towarzyszących tego rodzaju przeżyciom, nie redukując ich jednak do jedynie psychopatologii²³. Z kolei badania nad kryzysami religijnymi pokazują, że mogą one pełnić funkcję rozwojową, prowadząc do pogłębionej i dojrzalszej wiary²⁴. Teologia, korzystając z ustaleń psychologii, może lepiej towarzyszyć osobom przechodzącym przez tego rodzaju doświadczenia, interpretując je nie tylko w perspektywie duchowej, lecz także w świetle wiedzy psychologicznej²⁵.

Wkład psychologii w teologię wyraża się zatem w pogłębieniu rozumienia człowieka jako osoby religijnej, której doświadczenia kształtowane są zarówno przez wymiar transcendentny, jak i psychiczny. Dialog tych dwóch dziedzin otwiera perspektywę integralnego spojrzenia na człowieka oraz umożliwia bardziej adekwatne ujęcie fenomenu wiary.

3. KU INTEGRACJI PERSPEKTYW

Dialog pomiędzy teologią a psychologią wymaga poszanowania autonomii obu dyscyplin. Teologia nie może redukować procesów psychicznych do wymiaru „grzechu” czy „łaski,” a psychologia do wyłącznie

²² Andrzej Molenda, Kama, Hawryszków, *Kiedy wiara oddala od Boga. Rozmowy o niedojrzalej religijności* (Kraków: Wydawnictwo WAM, 2022), 15–218.

²³ Tomasz Czyżewski, *Jak nie rozwijać się duchowo. Religijne zaburzenia osobowości* (Kraków: Wydawnictwo WAM, 2022), 16–42; James L. Griffith, *Religia, która uzdrowia, religia, która szkodzi. Wskazówki dla terapeutów i szukających pomocy* (Kraków: Wydawnictwo WAM, 2013), 39–94.

²⁴ Jerzy Zieliński, *Przez zwyciężyć kryzys. Spojrzenie z perspektywy wiary* (Kraków: Wydawnictwo Karmelitów Bosych, 2004), 59–117.

²⁵ Barbara Pilecka, *Kryzys psychologiczny. Wybrane zagadnienia* (Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2004), 73–165.

neuronaukowych mechanizmów²⁶. Integracja możliwa jest poprzez uznanie komplementarności: teologia odsłania sens, psychologia opisuje procesy; teologia wskazuje na cel ostateczny, psychologia bada drogi dojrzewania ludzkiej osoby.

Podjęcie problematyki dialogu pomiędzy teologią a psychologią znajduje swoje uzasadnienie zarówno w wymiarze teoretycznym, jak i praktycznym. Obie dyscypliny, choć zakorzenione w odmiennych tradycjach badawczych i posługujące się różnymi metodologiami, koncentrują się na refleksji nad człowiekiem – jego tożsamością, relacjami, rozwojem oraz poszukiwaniem sensu. Teologia, wychodząc z perspektywy objawienia i tradycji religijnej, akcentuje wymiar transcendentny i duchowy, natomiast psychologia, operująca narzędziami nauk empirycznych, koncentruje się na procesach psychicznych, zachowaniu oraz uwarunkowaniach rozwoju jednostki. Brak integracji tych perspektyw może prowadzić do jednostronnych ujęć: redukcjonizmu psychologicznego, który ignoruje wymiar duchowy i transcendentny osoby, bądź redukcjonizmu teologicznego, który pomija złożoność mechanizmów psychicznych i kontekst społeczno-kulturowy. Tymczasem współczesne wyzwania, takie jak narastający kryzys sensu²⁷, wzrost zaburzeń psychicznych, poczucie alienacji czy pytania o tożsamość w świecie pluralistycznym, ukazują konieczność pogłębionej refleksji nad człowiekiem w jego pełni, obejmującej zarówno sferę psychologiczną, jak i duchową. Dialog interdyscyplinarny umożliwia przezwyciężenie fragmentaryzacji wiedzy i sprzyja kształtowaniu holistycznego obrazu osoby ludzkiej. Dzięki temu teologia może korzystać z dorobku psychologii, który dostarcza narzędzi do rozumienia ludzkiej emocjonalności, motywacji czy procesów poznawczych, natomiast psychologia może czerpać inspirację z teologii, która odsłania głębszy sens życia, wskazuje na transcendentne odniesienia oraz podkreśla duchowy wymiar doświadczeń ludzkich.

²⁶ Józef Bremer, *Osoba – fikcja czy rzeczywistość? Tożsamość i jedność ja w świetle badań neurologicznych*. (Kraków: Wydawnictwo Aureus, 2014), 17–176.

²⁷ Jerzy Smoleń, „Kryzys życia. Psychospołeczne aspekty samobójstwa,” w *Wartość i jakość życia w ujęciu interdyscyplinarnym*, red. Jan Bartoszek (Tarnów: Wydawnictwo Biblos, 2015), 271–314.

W perspektywie praktycznej integracja obu dyscyplin ma istotne znaczenie m.in. dla psychoterapii, pedagogiki, kierownictwa duchowego²⁸, spowiednictwa²⁹ poradnictwa psychologicznego i szeroko rozumianego duszpasterstwa³⁰. Może ona wspierać proces towarzyszenia osobom w kryzysach egzystencjalnych, w trudnościach emocjonalnych czy w poszukiwaniu sensu i nadziei. Tym samym podejmowanie refleksji nad relacją teologii i psychologii staje się nie tylko potrzebą akademicką, lecz także odpowiedzią na realne wyzwania społeczne i kulturowe z jakimi zmagają się współczesny człowiek.

Dialog pomiędzy teologią a psychologią, choć obiecujący i potencjalnie owocny, napotyka na szereg ograniczeń metodologicznych, epistemologicznych oraz praktycznych. Ich rozpoznanie jest kluczowe dla realistycznego określenia możliwości integracji obu dziedzin i uniknięcia uproszczeń prowadzących do deformacji obrazu człowieka.

Jednym z głównych wyzwań jest odmienny status epistemologiczny obu nauk. Teologia opiera się na objawieniu, tradycji i refleksji racjonalnej, integrując wymiary historyczne, dogmatyczne i duchowe. Psychologia natomiast funkcjonuje w ramach nauk empirycznych, dążąc do formułowania twierdzeń weryfikowalnych metodą obserwacji, eksperymentu i badań ilościowych, jakościowych. To zasadnicze zróżnicowanie metodologiczne rodzi napięcie polegające na tym, że teologia posługuje się kategoriami normatywnymi i metafizycznymi, podczas gdy psychologia przyjmuje w dużej mierze podejście opisowe i relatywistyczne³¹. Próba bezrefleksyjnego łączenia obu perspektyw grozi redukcjonizmem, sprowadzeniem zjawisk religijnych do procesów psychologicznych bądź psychiki do kategorii wyłącznie teologicznych³².

²⁸ Teresa Paszkowska, *Psychologia w kierownictwie duchowym* (Lublin: Wydawnictwo KUL, 2007), 59–308.

²⁹ Marek Dziewiecki, Jacek, *Dziedzina, Psycholog w konfesjonale* (Kraków: Wydawnictwo M, 2012), 19–42.

³⁰ Józef Makselon (red.), *Psychologia dla teologów* (Kraków: Wydawnictwo Naukowe Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie, 1999), 207–314.

³¹ Jeff Astley, *Theology and the Practice of Learning* (London: 2002), 41–45.

³² Fraser Watts, *Psychology, Religion, and the Nature of the Human Person* (Cambridge: 2016), 67–72.

Drugim ograniczeniem jest bariera językowa i pojęciowa. Teologia odwołuje się do terminologii wyrażającej transcendentny i normatywny wymiar wiary, np. „łaska,” „zbawienie,” „grzech”. Psychologia natomiast operuje kategoriami opisującymi procesy intrapsychiczne, takie jak „osobowość,” „motywacja,” „schemat poznawczy”. Brak jednoznacznych odpowiedników terminologicznych sprawia, że dialog często napotyka trudności komunikacyjne, prowadzące do nieporozumień lub do uproszczonych analogii.

Przedmiotem kontrowersji jest dusza – jej istota, cel i droga do jak najlepszego rozwoju. Chociaż obecnie są dozwolone w psychologii daleko idące interpretacje i kompetencje umożliwiające wykorzystanie treści religijnych, to jednak granica między naukową metodą leczenia a teologiczną ofertą zbawienia jest trudna do pogodzenia³³.

Dialog pomiędzy teologią a psychologią obciążony jest również uwarunkowaniami historycznymi. W początkach XX w. dominował klimat nieufności wobec psychologii ze strony środowisk teologicznych, szczególnie w kontekście psychoanalizy Z. Freuda, interpretującej religię jako formę iluzji lub nerwicy zbiorowej. Z drugiej strony, część nurtów psychologii pozostawała sceptyczna wobec włączania wymiaru religijnego, traktując go jako zjawisko irracjonalne. Dziedzictwo tych napięć wciąż oddziałuje na współczesne próby integracji, wymagając przezwyciężenia stereotypów i wzajemnych uprzedzeń.

Warto podkreślić, że nowość, jaką Freud i jego uczniowie wprowadzili do współczesnej myśli humanistycznej, polega między innymi na tym, że zamiast pozostać na poziomie indywidualnych, często subiektywnych domysłów, człowiek poszukujący lepszego poznania i większej autonomii może sięgnąć po bardziej obiektywne metody, uruchamiające obszar intersubiektywności. Powstają nowe teorie i nowe rozwiązania warsztatowe. Technika analityczna nie powstaje i nie doskonali się w pojedynczym laboratorium, lecz w społecznym kontekście psychoanalitycznych towarzystw

³³ Romuald Jaworski, *Religijny rozwój osoby ludzkiej. Interpretacja psychologiczna* (Płock: Płocki Instytut Wydawniczy, 2020), 19.

lokalnych i międzynarodowych stale komunikujących się i wymieniających doświadczenia³⁴.

Na poziomie praktyki wyzwaniem jest stworzenie przestrzeni autentycznej współpracy. W obszarach takich jak poradnictwo, psychoterapia czy duszpasterstwo pojawia się pytanie o granice kompetencji: gdzie kończy się rola psychologa a gdzie rozpoczyna odpowiedzialność teologa lub duszpasterza? Brak klarownego rozgraniczenia kompetencji może prowadzić do konfliktów, ryzyka nadużyć lub pomniejszenia wartości którejs z perspektyw.

Pomimo wymienionych ograniczeń, dialog teologii i psychologii jest możliwy, pod warunkiem zachowania świadomości metodologicznej oraz wzajemnego szacunku dla autonomii obu dyscyplin. Integracja nie powinna oznaczać unifikacji ani synkretyzmu, lecz raczej twórczą wymianę, w której psychologia wnosi wiedzę empiryczną o mechanizmach funkcjonowania człowieka, a teologia – refleksję nad sensem i celem jego egzystencji. Zadaniem współczesnych badań jest zatem wypracowanie języka pośredniego, który umożliwi konstruktywną komunikację, przy jednoczesnym poszanowaniu odmienności punktów wyjścia.

ZAKOŃCZENIE

Integracja perspektyw teologii i psychologii jawi się jako zadanie zarówno naukowe, jak i praktyczne. Nie chodzi tu o proste scalanie metodologii czy unifikację języka, ale o stworzenie przestrzeni dialogu, w której każda z dziedzin pozostaje wierna własnej tożsamości, a jednocześnie otwiera się na inspiracje płynące z drugiej. Teologia, koncentrując się na relacji człowieka z Bogiem, wnosi do psychologii wymiar transcendencji, pytania o sens oraz ostateczny cel ludzkiego życia. Psychologia zaś, poprzez badania nad strukturą osobowości, procesami emocjonalnymi i mechanizmami zachowania, dostarcza teologii narzędzi pozwalających

³⁴ Katarzyna Longchamps de Berier, „Słowo wstępne do polskiego wydania,” w *Psychoanaliza i religia w XXI wieku. Współzawodnictwo czy współpraca?*, red. David M. Black (Kraków: Wydawnictwo WAM, 2009), 15.

lepiej zrozumieć konkretność ludzkiego doświadczenia wiary. Zbliżenie obu perspektyw ma znaczenie nie tylko akademickie, lecz także pastorałne i terapeutyczne. W praktyce duszpasterskiej otwartość na odkrycia psychologii umożliwia bardziej adekwatną pomoc osobom zmagającym się z trudnościami emocjonalnymi i egzystencjalnymi. Z kolei w pracy psychoterapeutycznej i wychowawczej uwzględnienie wymiaru duchowego i religijnego człowieka pozwala dostrzec, że poszukiwanie sensu, doświadczenie sacrum czy pragnienie transcendencji stanowią integralną część ludzkiej kondycji. Współczesna kultura, charakteryzująca się pluralizmem i często redukcjonistycznym podejściem do człowieka, szczególnie potrzebuje wizji holistycznej, w której psychologia i teologia nie stoją naprzeciw siebie, lecz współpracują, by ukazać pełnię ludzkiej egzystencji. Dialog tych dwóch nauk nie jest zatem luksusem ani teoretyczną ciekawostką, ale koniecznością wynikającą z troski o całościowy rozwój osoby. W tym sensie tytuł: *teologia dla psychologii, psychologia dla teologii*, stanowi nie tylko inspirację intelektualną, ale także praktyczne wezwanie, aby nadal prowadzić badania, kształcić specjalistów i tworzyć praktyki duszpasterskie, i terapeutyczne oparte na świadomości, że człowiek jest jednością cielesną, psychiczną i duchową. Tylko taka integracja perspektyw pozwala zbliżyć się do prawdy o człowieku jako istocie otwartej zarówno na doświadczenie świata, jak i na Tajemnicę, która go przekracza.

BIBLIOGRAFIA

- Astley, Jeff. *Theology and the Practice of Learning*. London, 2002.
- Augustyn, Józef. *Duchowy przewodnik. Jak zrozumieć siebie i innych*. Kraków: Wydawnictwo M, 2015.
- Augustyn, Józef. *O krzywdzie, przebaczeniu i spowiedzi*. Kraków: Wydawnictwo M, 2013.
- Bachanek, Grzegorz. „Psychologia a teologia. Miejsca spotkania w antropologicznej refleksji J. Ratzinger’a.” (2015): 31–47. file:///C:/Users/Dom/Downloads/Psychologia_a_teologia_Miejsca_spot.pdf, data dostępu: 3.09.2025.
- Bazylak, Józef. „Współpraca teologii i psychologii.” *Roczniki Teologiczne* t. LI, z. 6 (2004): 281–293.
- Blass, Rachel, B. „Poza iluzją. Psychoanaliza a kwestia prawdy religijnej” W *Psychoanaliza i religia w XXI wieku. Współzawodnictwo czy współpraca?*, red. David M. Black, 59–86. Kraków: Wydawnictwo WAM, 2009.

- Bremer, Józef. *Osoba – fikcja czy rzeczywistość? Tożsamość i jedność ja w świetle badań neurologicznych*. Kraków: Wydawnictwo Aureus, 2014.
- Cantelmi, Tonino, Laselva, Pasquale, Paluzzi, Silvestro. *Dialog psychologii z teologią*. Kraków: Wydawnictwo w Drodze, 2006.
- Cattaneo, Patrizia. *Dlaczego Bóg dopuszcza cierpienie?* Kraków: Wydawnictwo WAM, 2008.
- Cencini, Amadeo. *Życie w pojednaniu. Aspekty psychologiczne*, Kraków: Wydawnictwo SALWATOR, 2004.
- Czyżewski, Tomasz. *Jak nie rozwijać się duchowo. Religijne zaburzenia osobowości*. Kraków: Wydawnictwo WAM, 2022.
- Dziewiecki, Marek, Dziedzina, Jacek. *Psycholog w konfesjonale*. Kraków: Wydawnictwo M, 2012.
- Franciszek, *Spes nos confundit*. Wrocław: Wydawnictwo Wrocławskiej Księgarni Archidiecezjalnej, 2024.
- Frankl, Victor, E. *Lekarz i dusza. Wprowadzenie do logoterapii i analizy egzystencjalnej*. Warszawa: Czarna Owca, 2017.
- Freud, Zygmun. *Przyszłość pewnego złudzenia*. Warszawa: Wydawnictwo KR, 1998b.
- Głaz, Stanisław. *Osobowościowe uwarunkowania przeżycia religijnego młodzieży studiującej*. Kraków: Wydawnictwo WAM, 2011.
- Głaz, Stanisław. *Psychologiczne predyktory przeżycia religijnego młodzieży*. Kraków: Wydawnictwo WAM, 2016.
- Griffith, James, L., *Religia, która uzdrawia, religia, która szkodzi. Wskazówki dla terapeutów i szukających pomocy*. Kraków: Wydawnictwo WAM, 2013.
- Grzywocz, Krzysztof. *Na początku był sens*. Warszawa: Towarzystwo WIEŻ, 2018.
- Heilman, Kenneth, M., Donda, Russel, S. *Duchowe życie mózgu*. Warszawa: Wydawnictwo PWN, 2019.
- Hołub, Grzegorz. *Osoba w labiryncie decyzji moralnych. Bioetyka w perspektywie personalistycznej*. Kraków: Wydawnictwo św. Stanisława, 2014.
- Jastrzębski, Andrzej, „Fides et ratio: teologia versus psychologia”. *Studia Elckie* 6 (2024): 71–83.
- Jaworski, Romuald. *Religijny rozwój osoby ludzkiej. Interpretacja psychologiczna*. Płock: Płocki Instytut Wydawniczy, 2020.
- Kokoszka, Adam. *Teoria i praktyka spowiedzi*. Tarnów: Wydawnictwo Biblos, 2020.
- Krzysteczko, Henryk. „Znaczenie psychologii dla teologii pastoralnej”. *Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne* 32 (1999): 315–327.
- Kugelman, Robert. *Psychologia i katolicyzm. Historia relacji*. Kraków: Wydawnictwo WAM, 2013.
- Ladd, Kevin, L. Spilka, Bernard. *Psychologia modlitwy. Spojrzenie naukowe*. Kraków: Wydawnictwo WAM, 2014.
- Longchamps de Berier, Katarzyna. „Słowo wstępne do polskiego wydania”. W *Psychologia i religia w XXI wieku. Współzawodnictwo czy współpraca?*, red. David M. Black, 13–25. Kraków: Wydawnictwo WAM, 2009.
- Makselon, Józef (red.). *Psychologia dla teologów*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Papiekiej Akademii Teologicznej w Krakowie, 1999.

- Mariański, Janusz. *Godność ludzka i wychowanie progodnościowe*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2022.
- Molenda, Andrzej, Kama Hawryszków. *Kiedy wiara oddala od Boga. Rozmowy o niedojrzalej religijności*. Kraków: Wydawnictwo WAM, 2022.
- Nowak, Antoni, Jozafat. *Psychologia eklezjalna*. Lublin: Wydawnictwo KUL, 2005.
- Ostaszewska, Anna. *Aspekty duchowe w tle psychoterapii*. Warszawa: Difim, 2023.
- Paszko, Hanna. *Nadzieja w ludzkim cierpieniu*. Katowice: Księgarnia św. Jacka, 2014.
- Paszkowska, Teresa. *Psychologia w kierownictwie duchowym*. Lublin: Wydawnictwo KUL, 2007.
- Pilecka, Barbara. *Kryzys psychologiczny. Wybrane zagadnienia*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2004.
- Riemann, Fritz. *Oblicza lęku. Skąd się bierze i jak sobie z nim radzić*. Warszawa: Wydawnictwo Czarna Owca, 2020.
- Smoleń, Jerzy. „Kryzys życia. Psychospołeczne aspekty samobójstwa”. W *Wartość i jakość życia w ujęciu interdyscyplinarnym*, red. Jan Bartoszek, 271–314. Tarnów: Wydawnictwo Biblos, 2015.
- Tatala, Małgorzata. *Rozwój uczuć religijnych dzieci przedszkolnych*. Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL, 2000.
- Watts, Fraser. *Psychology, Religion, and the Nature of the Human Person*. Cambridge: 2016.
- Zohar, Danah, Marshall, Ian. *Inteligencja duchowa. Najwyższa z inteligencji*. Poznań: Dom Wydawniczy REBIS, 2001.